

ובוא וראה הכרעה למעשה בשאלה מה עדיף; עזות דקדושה, לעשות מצוות דוקא בגלוי חרף לעג הלועגים, או לעשותן בדרך צניעות? הרי הרמ"א כתב בהגה"ה בסעיף הראשון בשו"ע או"ח: 'ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת, גם בהצנע לכת...' והגר"א שם מבאר קשר דבריו: 'ר"ל אף שלא יתבייש מ"מ כל מה שיעשה בהצנע עדיף'.

(מתוך עלי שור ח"א עמ' שלו)

הנה הצניעות שצריך לעשות בהכנסת כלה ולויה, עיין בפירוש רש"י ז"ל. ונ"ל בס"ד לפרש עוד בזה, והוא כי הכנסת כלה הוא בשעת חופה שעומדים ונמצאים שם רבים ומברכים שבע ברכות, והבאים שם יש בהם שבאים לכבוד החתן וכלה, כדי שיחזיקו להם טובה על ביאתם אצלם בעת ההיא, ואלו שכונתם לכך אף על פי שהבאים רבים הם, מתכוונים להראות עצמם לאבי החתן או אבי הכלה כדי שידעו שבאו שם לכבודם ויחזיקו להם טובה, ויש באים לשם שמים כדי לשמוע שבע ברכות של חתן וכלה ולעמוד שם, ואלו אין מדקדקים להראות עצמן שבאו שם, ולזה אמר והצנע לכת שתלך ותעמוד בהצנע ולא תדקדק לבא שם בפרהסיא כדי שיכירך ויחזיקו לך טובה. וכן הענין באבלים; יש הולך שם כדי שיחזיקו לו טובה, ולכן מדקדק לישב שם בפרהסיא, ויש הולך לשם שמים וזה מבחן שלו ניכר בזה שאם הוא הולך ויושב בהצנע אז זה מוכח שעושה לשם שמים' (בניהו).

דף נ

זאמאי, ליעביר במסנת... צריך עיון למה מותר לסנן בשבת, והלא המשמר במשמרת חייב (כבשבת קלח). ואפשר משום שאיסור גילוי אינו אלא חומרא [כמו שאמרו בפ"ק דחולין... (עפ"י חזון איש קג, כג. ע"ש שנשאר בקושיא).

אימר דאמר ר' נחמיה – להדיוט, לגבוה מי אמר, ולית ליה לרבי נחמיה הקריבו נא לפחתך הירצך או הישא פניך אמר ה' צ' –

'ומכאן שאין מדליקין בבתי כנסיות אלא בשמן הגון שראוי להדליק בו לפני מלכים'. וכן כתבו הגאונים ז"ל' (לשון הריטב"א, וכן כתבו כמה פוסקים – הביאם המגן-אברהם (קנד ס"ק יט). והביא שם שיש חולקים וסוברים ששמן המותר באכילה מותר להדליקה בבית הכנסת).

הפרי-מגדים מצדד שהוא הדין לשאר הדלקה של מצוה, כגון נר של שבת ושל חנוכה, אם הוא מאוס [כגון עכבר הנמצא בשמן ובאופן שאין פליטת טעם האוסר מן הדין] אין להדליקו. וכבר כתב כן רש"ל (ים של שלמה חולין פ"ז מה). ונחלקו אחרונים האם הקובע לענין זה הוא מאיסותו לרוב בני אדם או לאותו אדם שעושה המצוה (ע' א"ר ופמ"ג קנד).

פרק חמישי

(ע"ב) 'מצוה חשובה היא ובאה מששת ימי בראשית'. לולא פרש"י נראה היה לפרש שכך נהוג

מששת ימי בראשית, בשעת שמחה רוחנית מנסכים מים לפני ה' [ומשום כך הנהיגו גם עובדי עבודה זרה לנסך לפעמים מים, ככפסחים כב ובע"ז עג]. (עפ"י חדושי הנצי"ב).
 ויש מפרשים עפ"י דברי המדרש (הובא ברש"י ויקרא ב, ג) שהובטחו מים תחתונים ליקרב במזבח, במלח שעל הקרבנות ובניסוך המים בחג – הרי מצוה חשובה זו באה מששת ימי בראשית.
 פירושים נוספים ע' בשפת אמת ובשיעורי הגריד"ס, משך חכמה – ברכה לד, יב.

'עיקר שירה בכלי'. בספר חדושים ובאורים (ערכין יא) כתב להוכיח מכמה מקומות שגם לפי הדעה שעיקר שירה בכלי, השירה בפה היא מעכבת, והלא למדו (בערכין שם) לעיקר שירה מן התורה מושרת בשם ה' אלקיו – והיינו הזכרת השם. וכן שאר המקראות שהובאו שם מורים כן – שאו זמרה; וישאו קולם; יעננו בקול. וכן מורים פשטי המשניות שהשירה בפה היא מעיקר הדין לכל הדעות, אלא שנחלקו אם הכלי מעכב גם כן אם לאו. (וכן הוכיח הגריש"א שליט"א בשיעוריו למסכת סוכה. ע"ע ב'שעורים לזכר א"מ' ח"ב עמ' ס ואילך).

כמו כן כתבו אחרונים עפ"י מקראות וסוגיות ערוכות, שהכל מודים שאין כשרים לשיר בפה אלא הלויים, ואף למאן דאמר עיקר שירה בכלי (ערש"ש והגהות ר' שמחה מדעסויא תענית כז.).
 עוד כתב ב'חדושים ובאורים' (שם ובדף ג), שנראה שאף על פי שהשירה בפה ובכלי מצוה אחת היא, אין אדם אחד עושה את שניהם אלא המנגנים בכלים אינם משתתפים בפה. אך יתכן כשאין שם אלא י"ב לויים, מזמרים בפה ובכלי כאחד, אבל אין נראית כן דעת הרמב"ם.

'רבי יוסי בר יהודה דריש ריבוי ומיעוטי, רבי דריש כללי ופרטי'. וכן היא שיטתם בשאר מקומות; רבי דורש בכללים ופרטים וריבוי בריבויים ומיעוטים, כמו שאמרו בקדושין כא: ובבכורות נא.
 ראה כללים ופרטים בענין כלל ופרט וריבוי ומיעוט – במובא בנויר לד-לה.

*

שמחת בית השואבה

'אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתירה... מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע.

השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת הא-ל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב. וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו – חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר אל תתהדר לפני מלך. וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' וגו'.

(רמב"ם סוף הלכות לולב)

שמחת הדבקות בשורש

מה טעם ניסוך המים בחג הסוכות דוקא?

למה קבעו שמחת החג על ניסוך המים?

משום מה חסידים ואנשי מעשה שמחים ביותר בשמחת בית השואבה? –

ענינים אלה נתפרשו יפה בדברי החכמים האחרונים, שאמרו:

אין שמחה שלמה לאדם אלא בשעה שהוא דבוק בשרשו. שמחה וגיל יש לו, בשעה שנתפרד משרשו לשעה וחזר ונתדבק אליו. כך הם ישראל: כל חיותם של ישראל – שהם דבקים בשרשם, בחי העולמים, ויודעים שאין להם משל עצמם כלום, אלא הקדוש ברוך הוא לבדו משפיע עליהם חיים וטובה והכל ממנו. אפילו מסגלים תורה ומצוות ומעשים טובים הרבה, אין זה אלא חסד שהקב"ה עשה עמם, שנתן להם תורה ומצוות וחפץ במעשיהם שיזכו בהם.

כל זמן שישראל זוכרים זאת, הרי הם דבוקים בשרשם. חס ושלוש אם רם לבבם ושוכחים את ה' אלקיהם, ועמי הארץ שבהם אומרים בלבבם: כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה; אנשי המעשה אומרים: בצדקתי כי זכיתי; ועמלי תורה אף הם אומרים: בחכמתי כי נבונתי – באותה שעה אין להם תקומה לשונאיהם של ישראל, שהרי תולשים עצמם משרש חיותם. ואפילו רוב תורתם וצדקת מעשיהם אינם עומדים להם באותה שעה, למה? שהכל מהול בגבהות הלב, וכל גבהות לב – תועבה היא לפני ה'. ולא עוד, אלא שבכל מקום שיש גבהות הלב, יש פרוד ואין שלום. זה מראה עצמו גבוה מזה וזה מראה חברו נמוך ממנו, והקב"ה שונא את הפרוד ואינו אוהב אלא את האחדות והשלום.

כל השנה כולה, יצר הרע שבלב כל אדם מכרכר לפניו ומשתדל להטיל בו זוהמה ולפגום עבודתו; רוצה להכניס יוהרה בלב עובדי ה' ועוסקי תורתו, ולהכשיל בחטא כל אדם איש איש כפי מדרגתו ומעלתו ולפי מה שהוא עלול להכשל. כל שביתה שיצר הרע קונה לו בלב האדם פגיעתה רעה והזקה מרובה, וגורמת לפרוד לבבות בין ישראל, ולמחיצות בינם לבין אביהם שבשמים.

כיון שבא החג – כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, כל אשר בשם ישראל יכונה, כגדוליו וכקטניו, כולם כאחד נכנסים ובאים תחת צל השכינה; ולמחרת משכימים ונוטלים ארבעה מינים, אתרוג, לולב, הדס עם הערבה – זקני העם וגדוליו, עמלי תורה, אנשי מעשה עם דלת העם שאין בהם כלום – הכל עושים אגודה אחת לעשות רצון ה' בלבב שלם; ולא עוד, אלא שהאתרוג אף על פי שהדור הוא מכל המינים מעמיד עצמו בצד ומראה עצמו שפל מכולם. אותה שעה נטל שלטונו של יצר הרע מישראל והם חוזרים ודבקים בשרשם, בחי העולמים, וכל פה לפני יודה, וכל קומה לפניו תשתחוה, וכל לב אותו יירא, וכל קרב וכליות יזמרו לשם ה': אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו! –

לא מרובנו מכל העמים, לא בצדקתנו ולא בחכמתנו – כי באהבתך בלבד שאתה אוהב את כולנו אהבה שאינה תלויה בשום דבר, מפני זה בלבד בחרת בנו; כי מה יכול בשר ודם לפעול בכחו, ואם יצדק – מה יתן לך. ומפני שרצית בנו לא בזכות מעשינו, לפיכך כולנו שוים בעיניך לאהבה את כולנו, ואף אנו כולנו שוים בעינינו, לאהוב זה את זה בלב שלם, באהבה שאינה תלויה בשום דבר ושאינה בטלה לעולם.

אף הקדוש ברוך הוא עונה להם לישראל ומרמז להם במצות ניסוך המים: חביבים עלי כל

קרבתנו שאתם מקריבים לפני כל השנה כולה, וביותר חביב עלי קרבן זה שאתם מנסכים לפני מים על גבי המזבח בחג זה. ושאתם מים בששון! לפי שקרבן זה אין בו טורח לאדם שמביאו, בשיפולי ביתי כריתי לכם אני מעין ישועה, הוא מי השילוח; ואין לכם בו לא נטיעה, לא בצירה, לא דריכה, לא זיקוק, לא סינון ולא שמירה ולא שום עמל אחר; לפיכך טהור הוא הקרבן הזה ונקי מכל שמץ גאווה ויוהרה של מביאיו – שלשה לוגין תשאבו ממעין ישועתי ותנסכו אותם על מזבחי, יחד עם נסך היין, שיש בו נטיעה ובצירה ודריכה וזיקוק וסינון ושמירה, ויעלו שניהם לפני לריח ניחוח כאילו הקרבתם לפני דמכם וחלבכם; כי האהבה שאני אוהב לכם, אהבה משורש היא, ואינה תלויה בשום דבר, וזה כזה הכל שוה בעיני, היין – כמים, והמים – כין, העובד מיגיעה כמי שעבד שלא ביגיעה – ובלבד שתהיו שמחים בי כשם שאני שמח בכם, ובשמחתכם לא תתערב שום מחשבה זרה.

חסידי ואנשי מעשה, זקני העם וגדוליו, שכל חייהם מזבח כפרה, זובחים יצרם ומעלים קרבנות לשמים בכל מחשבות לבם ובכל עמל כפיהם, אין להם שמחה גדולה כבשעה הזו שהם שמחים עם ניסוך המים, ויודעים עתה שכל קרבנותיהם שהם מעלים לה' כל השנה ביגיעת בשר ובעמל רוח, עולה לרצון לה' ומקובל לפניו, כנסך זה של מים שמנסכים עתה והוא טהור ומקובל ונרצה לפניו. הכל אהבה משורש, כנסך היין וכנסך המים!

ולא עוד, אלא שבאותה שעה הכל מתעלה עמהם; ולא אחיהם מישראל בלבד, אלא כל היקום וכל ברואי תבל יש להם אחיזה באותה שמחה שרשית של ניסוך המים. שניסוך היין מיוחד הוא לישראל בלבד ומגע נכרי פוסל בו; אבל המים, כל באי העולם שוים בו ואין מגע נכרי פוסל בהם, כיון שבשורש – הכל טהור היה, והמים הרי קדמו לבריאת הארץ, ובעת תשחת הארץ – המים לא נשחתו, ולעולם נשארו בטהרתם.

ולפיכך – נסכו לפני מים כדי שיתברכו לכם גשמי שנה, שהרי אמרו: 'בחג נידונין על המים', וכשהארץ מתברכת במים – כל יושבי הארץ מתברכים בהם, כישראל וכאומות העולם. והרי עשיתכם ממלכת כהנים לכל גויי הארצות – הביאו לפני קרבן משורש בראשית, ויתברכו בו כל ברואי בראשית! (מספר התודעה – חג הסוכות).
ע"ע שפת אמת סוכות; עלי שור ח"ב עמ' תנא.

דף נא

'... ומאן דאמר ליום היו קסבר מעלין מדוכן בין ליוחסין בין למעשר'. ואם תאמר, ולא יעלו מדוכן ליוחסין ולמעשרות, ויעלו עבדים לדוכן? ויש לפרש שגזרו שמא יבואו להעלות ליוחסין ולמעשרות (כן פירשו בתוס' בדעת רש"י. וכ"כ בשיטמ"ק בערכין יא. מתורא"ש), לפי שהרואה עומדים על הדוכן אינו מדייק להבחין בין המזמרים בכלי למזמרים בפה ויסבור שכולם לויים (עפ"י רבנו גרשום שם. וכאמור לעיל שהמזמרים בפה לויים היו לדברי הכל. ולמאן דאמר המנגנים היו ממשפחות מיוחסות של ישראל, י"ל שחששו חשש זה רק לענין יוחסין משום מעלה, אבל לגבי מעשר המותר לזרים לא גזרו).

(ע"ב) 'הגיעו לשער היוצא ממזרח הפכו פניהן ממזרח למערב ואמרו...'. משמע שבשעת הילוך לא היו מהפכים פניהם כלפי ההיכל. ומה שאמרו (ביומא נג, כפי שפירש הרמב"ם הל' בית הבחירה ז, כ) שכל היוצא מן המקדש מהלך

אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה...; –
כל העושה צדקה ומשפט כאילו מילא כל העולם כולו חסד... שמא תאמר כל הבא לקפוץ קופץ (לעשות צדקה וחסד, ומספיקים וממציאים לו אנשים מהוגנים לכך) – תלמוד לומר מה יקר חסדך אלקים. יכול אף ירא שמים כן – תלמוד לומר וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו. [א"ר חנינא בר פפא, כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים שנאמר וחסד ה'...].
מאי דכתיב פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד – אלא תורה לשמה זו היא תורה של חסד, שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד. יש אומרים: תורה ללמדה זו היא תורה של חסד שלא ללמדה זו היא תורה שאינה של חסד.

דפים מט – נ

צו. א. ניסוך המים בשבת – כיצד?

ב. האם יש שיעור לניסוך המים?

ג. האם כלי שרת מקדשים שלא מדעת?

ד. האם מים מגולים כשרים לניסוך?

א. כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת אלא שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח ומניחה בלשכה – כדי שלא יתקדשו המים ויפסלו בלינה. [ואף אם אינו רוצה בקידוש המים וכלי שרת אינם מקדשים אלא לדעת (חזקיה) וגם נתן מים יותר מכשיעור (ר' זירא) – לא יתן בכלי שרת, גזרה שמא יאמרו לדעת נתקדשו, לקידוש ידים ורגלים נתקדשו, וכשיראו שמנסכים אותם למחר יבואו לומר אין לינה פוסלת לנסכים].

נשפכה, נתגלתה – היה ממלא מן הכיור.

א. בשבת לא היו תוקעים למילוי המים (כדלהלן נד). ומשמע ששמחת בית השואבה התקיימה אף

בשבת, ללא כלים ותקיעות (ע' חזון איש קנ, כד. וע"ע בלשון תורי"ד ריש תענית).

ב. נראה שביום טוב היו הולכים למלאות המים, ורק בשבת לא היו ממלאים. וכן נראה מדברי

התוס' (עפ"י מהרש"א להלן נד: וכ"כ הרי"ד ריש תענית).

ב. שיעור המים לניסוך; לתנא קמא – שלשה לוגין (כמדת הנסך הקטנה ביותר – נכסי יין לכבש), ולרבי יהודה – לוג אחד.

נתן בכלי שרת יותר מן השיעור הנצרך; זעירי אמר שהכל נתקדש, כי אין שיעור למים למעלה. ולרבי ינאי בשם רבי זירא אפשר שיש שיעור למים. (וכן נחלקו בדבר אמוראים בדעת תנאים – בזבחים קיא. וכן נחלקו במעילה יג).

הלכה כתנא קמא, ואף בדיעבד אם פחת משלשה לוגין – לא יצא (עפ"י זבחים קי; רמב"ם מעה"ק

יט, ד; לקוטי הלכות). ואם הותיר – נתקדש הכל, שאין שיעור למים, כזעירי וכחזקיה. וכן סובר

רבי יוחנן (במעילה יג. עפ"י רמב"ם מעילה ב, ט וכס"מ; לקוטי הלכות; שפת אמת מעילה יג).

ואילו התוס' בזבחים נקטו [דלא כרש"י] שאין להם שיעור לא למעלה ולא למטה.

ג. זעירי פירש שתנא דמתניתין סבר כלי שרת מקדשים שלא מדעת, כלומר גם אם נתן לתוכם שלא על מנת

לקדש – נתקדש. וחזקיה ורבי ינאי אמרו: אין מקדשים אלא לדעת, ונפקא מינה לענין פסול 'לינה' (ויצא' בדברים מסוימים. עתוס'), שעל ידי הכלי חלה קדושת הגוף על הדבר ליפסל.
 א. התוס' כתבו להוכיח שחזקיה סובר כלי שרת מקדשים שלא מדעת בזמנו, ורק שלא בזמנו כגון כאן שממלא המים מבעוד יום – אינם מקדשים אלא מדעת.
 ב. לא דנו אם כלי שרת מקדשים שלא לדעת אלא בדבר שהקדישוהו כבר בקדושת פה, אבל חולין לא (עפ"י תוס' מנחות עה).
 ג. הרמב"ם (פסולי המוקדשין ג, כ) פוסק אין כלי שרת מקדשים אלא מדעת.
 פרטים נוספים, ודין סכין, האם מקדש שלא לדעת – ע' במנחות עה; ז.

ד. מבואר בגמרא שמים מגולים פסולים לניסוך. ואף באופן שכשרים לשתית הדיוט, כגון על ידי מסנתת לרבי נחמיה (ואולם אין הלכה כן. ער"ח; לקוטי הלכות) – אין זה דרך כבוד להביאם לגבוה (ואף לפי חכמים, טעם זה נכון לפי האמת. כ"מ בתוס' מה: ד"ה שהיין).
 נראה שגם עתה שאין נוהרים בגילוי ושותים מים מגולים [משום שאין הנחשים מצויים. עפ"י תוס' בע"ז לה ועוד], יש לאסור משום 'הקריבוהו נא לפחתך', שאין דרך מלכים לשתותם. ואולם בגילוי של שעה מועטת אפשר שמוותר (כמו שנקטו הפוסקים לענין קידוש. עטשו"ע רעבא, מג"א ומשנ"ב ושעה"צ).

פרק חמישי; דפים נ – נא

צו. א. האם החליל של שמחת בית השואבה דוחה שבת ויום טוב?
 ב. האם שיר של קרבן בכלי-שיר, דוחה שבת ויום טוב?
 ג. האם עיקר שירה בפה או בכלי?
 ד. כלי שרת שעשאו מעץ או מחרס – כשרים או פסולים?

א. לסתם מתניתין, אין החליל דוחה שבת ולא יום טוב (ואף על פי שנגינה בכלים אינה אסורה אלא משום שבות – לא התירו, ששמחת בית השואבה אינה נצרכת אלא משום שמחה יתרה, ולפי שהיו שם רוב כלי שיר שצריכים לתקנם תדיר, גזרו שמא יתקנו אגב טרדתם הואיל והתיקון מצוי בהם. עפ"י תוס' וריטב"א). ומסקנת הגמרא [כרבי ירמיה בר אבא ודלא כדברי רב יוסף בתחילה] שמחלוקת תנאים בדבר, ולרבי יוסי ברבי יהודה דוחה (סבר ששמחה יתרה גם כן דוחה שבת, בדבר שהוא משום 'שבות').
 הלכה כסתם משנה, שהחליל של בית השואבה אינו דוחה שבת ויום טוב. ואף על פי שאין החליל דוחה שבת, ומשמע שסידרו שמחת בית השואבה גם בשבת בלא כלים. אך לענין יום טוב נראה שלא היה שהרי רק במוצאי יום טוב תקנו תיקון גדול בעשיית גזוזטרא כדלקמן.
 וצ"ע (ע' חזון איש קנ, כד).

ב. שיר של קרבן, שהיו שרים ומנגנים בכל יום בבקר ובערב עם ניסוך היין של קרבן התמיד, וכן בשאר קרבנות ציבור הקבוע להם זמן, עולות ושלמים – דוחה שבת ויום טוב. (ואף אם נוקטים עיקר שירה בפה, והכלי אינו אלא תוספת לביסום הקול – הואיל ואין בנגינה משום מלאכה אלא שבות, והשיר הוא צורך קרבן, לא גזרו שבות זה במקדש. עפ"י תוס'; לקוטי הלכות).